

ÖĞRETMEN ADAYLARININ SOSYAL ÖZ-YETERLİK ALGILARININ BELİRLENMESİ

Zühal ÇUBUKÇU

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi

Pınar GİRMEN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi

Sosyal öğrenme kuramına göre, insanlar edilgin olarak değil, bizzat kendi eylemlerini düzenleyerek ve inisiyatif kullanarak kendilerini şekillendirmektedirler. Bireyin ulaşmak istediği hedefleri belirlemesinde ve deneyiminde, bulunulan çevreyi denetim altına almasında öz yeterlik inançları etkili olmaktadır.

Öz yeterlik inançları, bireylerin kendileri için belirledikleri amaçları, bu amaçlara ulaşmak için ne kadar çaba harcayacaklarını, amaçlarına ulaşmak için karşılaştıkları güçlüklerle ne kadar süre yüz yüze kalabileceklerini ve başarısızlık karşısındaki tepkilerini etkilemektedir.

Araştırmada; öğretmen adaylarının, Sosyal öz-yeterlik algılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma tarama türünde bir çalışmadır. Araştırmanın çalışma grubunu, Eskişehir, Osmangazi Üniversitesi İlköğretim Bölümü Fen Bilgisi, Matematik ve Sınıf öğretmenliği programı ile Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü 1. 2. 3. ve 4. sınıflarında öğrenim gören öğretmen adaylarından toplam 449 kişi oluşturmaktadır. Bulgu ve yorumlar araştırmanın amaçları doğrultusunda düzenlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, öğretmen adaylarının, Sosyal öz-yeterlik algıları yüksek düzeydedir.

ANAHTAR KELİMELELER

Öz-yeterlik, Öz-yeterlik inancı, Sosyal öz-yeterlik algısı

DETERMINING THE SOCIAL SELF-EFFICACY PERCEPTION OF CANDIDATE TEACHERS

Zühal ÇUBUKÇU

Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Education

Pınar GİR MEN

Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Education

According to social learning theory, human beings are proactive in shaping themselves through arranging courses of action and using initiative. In this sense, self-efficacy is effective in determining intended individual goals, their practise, and in control of given environment.

Self-efficacy belief influences intended individual goals, how much effort to spend, and how long to endure difficulties in achievement of goals as well as individual reactions in case of failure.

This study aims at determining the social self-efficiency perception of candidate teacher. The research uses a survey. The participant group is composed of 449 students who attend to first, second, third and fourth grades of the Departments of Elementary Education, Teacher Training of Science, Mathematics, Primary Education, and Department of Computer Education and Instructional Technology at Eskişehir Osmangazi University. The findings and comments are organized in accordance with the aims of the survey.

According to the research findings, the prospective teachers have a high level of self - efficacy perceptions.

KEYWORDS

Self-efficacy, Self-efficacy belief, Social self-efficacy perception.

1. GİRİŞ

Sosyal öğrenme kuramına göre, bireyler edilgin olarak değil, bizzat kendi eylemlerini düzenleyerek ve inisiyatif kullanarak kendilerini şekillendirmektedirler. Bireyin geleceğe yönelik ulaşmak istediği hedeflerini belirlemesinde ve yaşantısında, bulunulan çevreyi denetim altına almada öz-yeterlik inançları etkili olmaktadır. Toplumla uyum içinde yaşayabilmek için, bireylerin hem kendi iç dünyasında olup bitenleri ve hem de dış çevrenin kendilerini nasıl etkilediğinin farkında olmaları önemlidir.

Bireyin yaptığı bir eylemin sonucuna ilişkin yorumu, daha sonra benzer bir görevi yerine getirebilme konusunda kendi yeteneklerine olan inancının oluşumunda ve geliştirilmesinde kullanılmaktadır. Bireylerin kendi akademik yetenekleriyle ilgili olarak geliştirmiş oldukları inançlar, onların öğrendikleri bilgi ve becerilerle neler yapabileceklerini belirlemelerine yardımcı olmaktadır. Bireylerin kendi kapasitelerine olan inançları, onların sahip oldukları bilgi ve becerilerle neleri yapabileceklerine göre şekillenmektedir.

Öz-yeterlik inançları bireylerin kendileri için belirledikleri amaçları, bu amaçlara ulaşmak için ne kadar çaba harcayacaklarını, amaçlarına ulaşmak için karşılaştıkları güçlüklerle ne kadar süre yüz yüze kalabileceklerini ve başarısızlık karşısındaki tepkilerini etkilemektedir (Bıkmaz, 2004).

Bandura'nın (1978, 1982, 1986) öz-yeterlik teorisi, motivasyonda ve performansta "algılanan öz-yeterliği" ve "algılanan öz-kontrolü" vurgulamaktadır (McCombs, 1998). Bireylerin güçlü bir öz-kontrol duygusuna sahip olmaları, birçok alandaki yeterlik ve öz-yeterlik algıları, öz-düzenlemeyi geliştirmek için etkili olmaktadır. Bandura (1986), öz-yeterliği, bireyin belli bir performansı göstermek için gerekli etkinlikleri organize edip, başarılı bir şekilde yapma kapasitesine ilişkin kendi yargısı olarak tanımlamaktadır (Akt: Senemoğlu, 2003). Başka bir deyişle, öz-yeterlik inancı; bireylerin olası durumlarla başa çıkabilmek için gerekli olan eylemleri ne kadar iyi yapabileceklerine ilişkin bireysel yargılarıyla ilgilidir. Öz-yeterlik inancı, bireyin yeteneklerini farklı durumlarda kontrol edip, yönetebilme kararlılığı ile ilişkilendirilmektedir. Bireyler yaşam standartlarını geliştirdikleri zaman hoşnutluk düzeyi bireyin öz-yeterlik duygusunun artmasına, ilgilerinin gelişmesine yol açar. Bireylerin hedefler belirlemeleri ve bunlara ulaşma düzeylerini bireysel değerlendirmeleri motivasyonun oluşmasına etki etmekte ve bu durumun öz yeterliği artıracığı ifade edilmektedir. Bandura'ya (1986) göre, bireylerin sahip oldukları bilgi ve beceriler ya da önceki başarıları, onların ileride neleri başarabileceklerini tahmin etmelerinde her zaman yeterli olmayabilmektedir. İnsanların kendi yetenekleriyle ilgili inançları, belirli bir durumda gösterecekleri performansın belirleyicisidir. Bireylerin davranışları, daha önceki performans sonuçlarından çok, yeteneklerine olan inançlarıyla ilişkilidir (McCombs, 1998). Bireylerin kendi kapasitelerine olan inançları,

onların sahip oldukları bilgi ve becerilerle neleri yapabileceklerine göre şekillenmektedir. Schunk, öz-yeterlik gelişim süreçlerini yetenek, harcanan güç, görevin zorluğu, içinde bulunan ortamın özellikleri ve yaşanan başarı ve başarısızlıklar olarak ifade etmektedir (McCombs, 1998).

Kuzgun (2000), tanımlamasına göre; öz-yeterlik inancı, bireyin sahip olduğu kapasitenin, yaptığı işlerdeki başarılarının, güdülerinin ve öz kavramını oluşturan diğer öğelerin bir bileşkesi olup, her türlü davranış girişiminin başlayıp başlamayacağını, başlayan bir davranışın ise devam edip etmeyeceğini belirleyici güce sahiptir.

Bandura (1986), öz-yeterlik yargılarının dört temel kaynaktan elde edilen bilgilerden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu kaynaklar şunlardır: En etkili olan biçimi doğrudan deneyimlerdir. Bireyin doğrudan kendi yaptığı başarılı ya da başarısız etkinlikler sonucunda elde ettiği bilgilerdir. Başarılar, bireylerin öz-yeterlik inançlarını olumlu bir şekilde etkilemekte, başarısızlıklar ise, öz-yeterlik inancını düşük kılmaktadır. Özellikle, öz-yeterlik inancı oluşmadan önce, bir başarısızlık durumu yaşanırsa, birey büyük olasılıkla öz-yeterliğiyle ilgili olumsuz inançlar geliştirecektir. Diğer bir kaynak, Dolaylı yaşantılar; bireyin kendine benzer başka kişilerin başarılı ya da başarısız etkinlikleri, bireyin aynı etkinlikleri kendinin de başarabileceğine ya da başaramayacağına ilişkin yargısını güçlendirir. Üçüncü kaynak, Sözel ikna; bireyin başarabileceğine ya da başaramayacağına ilişkin teşvikler, öğütler değişik ölçütlerde öz-yeterlik yargısını etkiler. Dördüncü kaynak, Psikolojik durum; bireyin belli görevi başarma ya da başarısız olma beklentisi öz-yeterlik algısını etkiler. Algılanan yeterliği yüksek birey, herhangi bir işin üstesinden gelmek için, düşük olan bireye göre daha çok çaba harcar, daha ısrarlı ve sebatkardır. Ayrıca algılanan öz-yeterliği yüksek olan birey, herhangi bir şeyi denemekten, yaşantı geçirmekten düşük olana göre daha az korkar. Algılanan öz-yeterliği yüksek olan insanlar, çevreyi daha çok kontrol edebileceğinden olayların üstesinden gelebilir ve dolayısıyla da yeni şeyleri denemekten korkmazlar (Akt: Senemoğlu, 2003).

2. ÖZ-YETERLİK GELİŞİMİ

Bireyin öz-yeterlik algısı yaşamının değişik dönemlerinde gelişmektedir. Yaşamdaki gelişmeler gelişim çağlarına bağlı olarak farklı yeterlikleri gerektirmektedir. İnsan yaşamı birçok dönemden oluşmaktadır ve bireylerin bu dönemlerde kendi yaşamlarını ne kadar etkili yönetebildikleri önemlidir. Bu süreçte bireyin kendi kişilik gelişiminin açık analizini yapması onun öz-yeterlik algısını oluşturur.

Bandura (1994), bireyin öz-yeterlik gelişim sürecinin boyutlarını şu şekilde

ifade etmektedir: Öz-yeterlik inancı oluşumunun kökleri, öz-yeterlik kazanımında ailenin rolü, öz-yeterlik kazanımında akran gruplarının rolü, okulun bilişsel öz-yeterliği beslemedeki rolü, ergenlik döneminde öz-yeterlik, yetişkin döneminde öz-yeterlik, öz-yeterliğin yeniden yapılandırılması.

Öz-Yeterlik İnancı Oluşumunun Kökleri

Bebeklerdeki yeterlik duygusu gelişimi, ailenin onların davranışlarına verdiği tepkilerle ilgilidir. Örneğin, çingırağı sallayarak, yatağın kenarlarına vurarak ya da çığlıklar atarak yetişkinleri yanına getirmesi sonucunda bebek, davranışlarının etki oluşturduğunu öğrenir. Bu tür davranışlarla çevresini kontrol altında tutmaya başladığında kendi davranışlarına daha çok dikkat eder ve yeni davranışlar öğrenmede daha yeterli hale gelir.

Bireyin diğerlerinden farklılaşması farklı yaşantılardan kaynaklanır. Bebekler ancak, farklı bir birey olarak algılandığında olgunlaşır. Bu nedenle, bireysel ve sosyal deneyimler çocuğun kendisini birey olarak görmesini sağlar (Bandura, 1994).

Öz-Yeterlik Kazanımında Ailenin Rolü

Çocuklar günlük yaşamlarında, fiziksel kapasitelerini, sosyal yeterliklerini, dil becerilerini ve bilişsel becerilerini birçok pozisyonu yönetebilmek için test etmektedirler. Öz-yeterlik gelişimi büyük oranda çocuğun çevresini keşfetmesi ve ona göre davranması ile ilişkilidir. Bu erken keşifler, bebeğin oyun etkinliklerinde temel becerilerini geliştirme olanaklarıyla oluşur. Bireysel kontrolün olduğu başarılı deneyimler, sosyal ve bilişsel yeterliğin merkezinde yer alır. Bebeklerin ilk keşifleri için özgür ortam hazırlayan, onlara fırsatlar sunan aileler bebeklerin sosyal ve bilişsel gelişimlerini desteklemiş olurlar.

Bebeğin kendi geçirdiği deneyimler ve ailelerin onlar hakkında neyi yapıp, neyi yapamayacaklarını söylemeleri, bebeğin kendi kapasitesi hakkında algı geliştirmesine neden olur.

Bebeğin yeterlik deneyimlerinin merkezinde aile vardır. Ancak, büyüdükçe çocuğun sosyal çevresi genişler ve kendi kapasitesi bilgisinde akran gruplarının önemi artar. Aileler, kardeş sayısına göre farklılık gösterirler. Farklı aile yapıları, aile büyüklüğü, çocuğun doğum sırası bireyin öz-yeterlik inancındaki önemli değişkenlerdir (Bandura, 1994).

Öz-Yeterlik Kazanımında Akran Gruplarının Rolü

Çocukların yeterlik testleri deneyimleri daha büyük gruplara girdiklerinde değişim gösterir. Akran grupları öz-yeterlik algısının gelişiminde önemli bir değişkendir. Sosyal öğrenmelerin büyük bir kısmı akran gruplarına

göre oluşmaktadır. Çocuklar akran grubu içinde kazandıkları popülarite ve prestije büyük bir duyarlılık gösterirler. Akran grupları homojen değildir. Çocuklar, kendilerine benzer ilgi ve değerlere sahip akranlarını seçer ve yakınlaşırlar. Akran grubu tarafından seçilmek çocuk için son derece önemlidir. Bu nedenle öz-yeterlik inancı bu dönemde değişebilir. Akran grupları öz-yeterlik inancına ilişkin onaylayıcı bir role sahiptir. Düşük öz-yeterlik inancına sahip bir çocuk akran grupları içinde popülaritesinin artmasıyla öz-yeterlik inancını yükseltebilir (Bandura, 1994).

Okulun Bilişsel Öz-Yeterliği Desteklemedeki Rolü

Okul öğrencilerin bilişsel yeterliklerini geliştirdikleri, problem çözme becerilerini geliştirdikleri büyük topluluktur. Okulda çocukların bilgileri ve düşünme becerileri sürekli test edilir ve değerlendirilir. Formal öğretimin yanında pek çok sosyal etken bilişsel öz-yeterlik inancında etkilidir. Örneğin, diğer öğrencilerin performanslarına ilişkin yapılan karşılaştırmalar, motivasyon, destekleyici ortam, öğretmen dönütleri çocukların zeka yeterliklerine ilişkin yargılarını etkiler (Bandura, 1994).

Ergenlik Döneminde Öz-Yeterlik

Gelişimin her evresi başa çıkılması gereken durumlara ilişkin yeterlikler gerektirir. Ergenler, yetişkinlik dönemi yaklaştıkça hayatın her boyutuna dair büyük sorumluluklar almak zorundadırlar. Bu da birçok alanda beceri ve uzmanlaşmayı gerektirir. Buluş çağındaki değişimlere uyum göstermek ergene yeni sorumluluk yüklemektedir. Bireye ergenlik döneminde ne kadar problem çözme şansı verilirse ileriki yaşamında karşılaşılabilecek problemlerle başa çıkma şansı artar. İzole edilmiş bir yaşam, ergenin daha sonra karşılaşılabilecek zorluklarla mücadele etmesini engeller. Yetişkin dönemine sağlıklı bir biçimde geçebilmesi için bu dönemde karşılaştığı problemleri çözmesi gerekir. Bireysel yeterlik, bireyin deneyimlerinde ustalaşmayla ilişkilidir (Bandura, 1994).

Yetişkin Döneminde Öz-Yeterlik

Genç yetişkinlik dönemi bireyin, yaşamın yeni boyutlarıyla karşılaşmasını ve bunlarla başa çıkmasını gerektirir. Bu yeni boyutlar, evlilik ilişkisi, aile, meslek edinimi gibi sıralanabilir. İlk görevlerdeki öz-yeterlik algısı sonrakiler için temel oluşturur. Bu döneme az deneyimle ve beceriyle girmiş olanları başka bir anlatımla öz-yeterliklerine ilişkin şüpheleri olanları zor bir dönem beklemektedir. Öz-yeterlik inancı güçlü olmayan bireyler bu dönemi daha stresli ve depresyon halinde geçirebilmektedirler. Bireyler orta yaş dönemine yaklaştıkça daha rutine dönüşmüş bir yaşama sahip olmaya başlarlar ancak, yaşam statik değildir. Teknoloji ve sosyal yaşamdaki değişimlere uyum sağlayabilmeleri için kendi kapasitelerini yeniden yapılandırılmaları gerekmektedir (Bandura, 1994).

Öz-Yeterliğin Yeniden Yapılandırılması

Bireyler yaşlandıkça fiziksel kapasitelerinde azalma meydana gelir. Bu da fiziksel olarak kapasitelerine ilişkin öz-yeterliklerini yeniden düzenlemelerini gerektirir. Emeklilik, arkadaşların ölümü yaşamın bu dönemindeki büyük değişimlerdir. Bireyler bu dönemde üretici rollerinden ayrılarak monoton bir çevre içinde yaşamlarına devam ederler. Bireyin yeni yaşamına uyum sağlayabilmesi için bireysel yeterliklerini yeniden şekillendirmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, öz-yeterlik algısı bireylerin kendi kapasitelerine olan inançlarıyla ilgilidir. Öz-yeterlik inancı yaşamdaki seçimlerde, güdülenme düzeyinde, stresle başa çıkmada etkilidir.

Akademik Özyeterlik Özellikleri

Zimmerman (1995), akademik öz-yeterliğin önemli özelliklerini şöyle belirlemektedir: Öz-yeterlik kişinin fiziksel ya da psikolojik özellikleri vb. kişisel niteliklerini değil, bir işi gerçekleştirme yeteneği konusundaki yargılarını içermektedir. Yeterlik inancı, çok boyutlu olup farklı alanlarla bağlantılıdır. Bu nedenle, matematik öz-yeterlik inancı, İngilizce öz-yeterlik inancından farklıdır. Öz-yeterlik ölçümleri duruma bağlıdır. Örneğin bir öğrenci yarışmacı bir sınıfta işbirliğinin öne çıkarıldığı sınıfa nazaran öğrenme konusunda daha düşük yeterlik gösterebilir. Öz-yeterlik ölçümleri performans için belirlenen doğru ölçütlere bağlıdır. Kıyaslamada farklı ölçütler ve normlar dikkate alınmaz (Akt: Hazır, Bıkmaz, 2002).

3. ÖZ-YETERLİK İNANÇLARININ ETKİLERİ

Öz-yeterlik inançları insanların nasıl hissettiği, düşündüğü, davrandığı ve kendini nasıl motive ettiğini ortaya koyar. Öz-yeterlik inançları, dört temel psikolojik süreç üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Bunlar; bilişsel, güdüsel, duyuşsal ve tercih süreçleridir (Bandura, 1994).

Bilişsel Süreçler: Bilişsel süreçler üzerinde öz-yeterlik inançlarının etkisi değişik biçimlerde yer almaktadır. Pek çok davranış özellikle, hedeflenen davranışlar bireylerin beklentilerinden etkilenmektedir. Öz-yeterlik inancının güçlü algılanılması güçlü hedefler ortaya koymaya ve onları başarmak için daha çok sorumluluk duymaya teşvik etmektedir. Pek çok eylemin kaynağı başlangıçta zihinde oluşur. Bireylerin yeterlik inançları birçok senaryonun oluşmasına neden olur. Güçlü bir öz-yeterlik inancı olan birey zihninde performansını destekleyecek olumlu başarı senaryoları oluşturur. Düşük öz-yeterlik inancı olan birey ise, daha çok başarısızlık senaryosu oluşturur. Herhangi bir konuda öz-yeterlik inancı düşük olan birey ne kadar çaba gösterirse gösterebilir başarılı olamayacağını düşünebilir ve daha böyle bir yaşantı geçirmeden yenilgiyi kabul edebilir.

Düşünme fonksiyonu, yaşamı etkileyen durumları kontrol etme biçimleri geliştirmede ve tahmin yürütmede etkili olmaktadır. Bireysel yeterliğe ilişkin inançlar, sonuca ilişkin beklentilerin belirlenmesinde yol gösterici olmaktadır.

Duyuşsal Süreçler: Bireylerin karşılaştıkları problemlerle baş edebilme inançları, onların güdülenme düzeylerinde olduğu kadar kaygı ve stres durumlarını, bunları nasıl algıladıklarını ve bilişsel olarak nasıl bir yol izleyecekleri konusundaki düşüncelerini biçimlendirmektedir. Biretkinliğin gerçekleştirilmesi sırasında bireylerin yaşayacakları stres ya da kaygı miktarı öz-yeterlik inançlarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Öz-yeterlik inancı yüksek olan bir birey, zorluklar karşısında stres ve kaygı düzeyi daha düşük olabilirken, öz-yeterlik inancı düşük olan birey bu durumu algılayabilmekte zorluk çekmekte ve bu inancı onu hem stres ve hem de kaygılarını artırmakta, ayrıca probleme uygun çözüm yollarını bulma konusundaki bakış açısını daraltmaktadır.

Güdülenme Süreçleri: Öz-yeterlik inançları güdülenme düzeyinin düzenlenmesinde anahtar bir rol oynar. Güdülenme bilişsel bir süreçtir. Öz-yeterlik inançları, bireylerin kendileri için koydukları hedefleri, bu hedeflere ulaşmak için harcayacakları çabanın düzeyini ve başarısızlığı kabullenebilme durumlarını etkilemektedir. Öz-yeterlik inançları bireylerin bir problemle ya da bir deneyim karşısında ne yapabilecekleri hakkında etkili olmaktadır. Öz-yeterlik inancı yüksek olan bireyler geleceğe yönelik kendileri için amaçlar belirleyebilmektedirler.

Seçim Süreçleri: Öz-yeterlik inançları seçim süreçleri üzerinde etkili olmaktadır. Bireyler kendi yeteneklerinin üstünde olduğunu düşündükleri, başaramayacakları kaygısını taşıdıkları işlerden kaçınma eğilimi gösterirken, bunun tersi durumlarda işleri üslenme ve uygun çevre koşullarını hazırlama konusunda daha kararlı olmaktadır. Güçlü bir öz-yeterlik duygusu, bireylerin başarılarını ve çabalarını güçlendirmektedir. Öz-yeterlik inancı düşük olan ya da kendini yetersiz hisseden bireyler ise, başarısızlığın kendi yeteneklerindeki yetersizlikten kaynaklandığını düşünürler. Bu tür nedensel yüklemeler, öz-yeterlik inançları yoluyla güdülenmeyi, performansı ve duygusal tepkileri etkilemektedir.

Bireylerin öz-yeterlik inançları, öz-yeterlik algılarını kazanmaları ve güçlendirmeleri için okullarda öğretmenlerin, bireylerin bireysel ihtiyaçlarına uygun öğretim yaklaşımlarına yer vermeleri, her bireyin niteliklerine uygun çeşitli etkinlikler uygulamaları, bireyleri birbirleriyle kıyaslamaya dayalı değerlendirme değil de, bireysel değerlendirme yaklaşımlarına yer vermelidirler. Bu nedenle öğretmen adaylarının hizmet öncesi eğitimlerinde hem alan bilgisi açısından farklı alanlara ilişkin öz-yeterliklerinin kazandırılmasına hem de sosyal öz-yeterlik algılarının geliştirilmesine önem verilmelidir. Öğretmen adaylarının öğrenciler için iyi bir model olmaya hazırlanmaları sağlanmalıdır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, öğretmen adaylarının, Sosyal öz-yeterlik algılarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Öğretmen adaylarının;

- 1.Sosyallik tanımlaması içerisinde Sosyal öz-yeterlik algıları nasıldır?
- 2.Sosyal öz-yeterlik algıları;
  - a. cinsiyet,
  - b. devam ettikleri sınıf,
  - c. devam ettikleri program (brans) ve
  - d.mezun oldukları ortaöğretim programına göre, farklılık göstermekte midir?

4. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı ve uygulanması, veri toplama aracı yoluyla elde edilen verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, tarama modelinde desenlenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırma, Eskişehir, Osmangazi Üniversitesi İlköğretim bölümü Fen Bilgisi, Matematik ve Sınıf öğretmenliği programı ile Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi bölümü 1. 2. 3. ve 4. sınıflarda öğrenim gören öğretmen adayları üzerinde yürütülmüştür. Çalışma grubuna ilişkin bilgilere tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Grubuna İlişkin Kişisel Bilgiler

Değişkenler	N	%
Cinsiyet		
Kadın	310	69.0
Erkek	139	31.0
Program (Branş)		
Sınıf öğretmenliği	180	40.1
Fen Bilgisi öğretmenliği	82	18.3
Matematik öğretmenliği	154	34.3
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğt. öğ.	33	7.3
Sınıf		
1	135	30.1
2	51	11.4
3	146	32.5
4	117	26.0
Mezun olunan ortaöğretim programı		
Genel lise	174	38.8
Mesleki ve Teknik lise	6	1.3
Öğretmen lisesi, Güzel Sanatlar lisesi	50	11.1
Fen lisesi	17	3.8
Anadolu lisesi	131	29.2
Özel lise/Kolej	65	14.5
İmam Hatip lisesi	5	1.1
Diğer	1	0.2
Toplam	449	100.0

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan araç, Palancı ve Özbay (2004) tarafından geliştirilen “Sosyal Öz-Yeterlik Ölçeği” dir. Ölçek, (SÖZYE) 25 maddelik bir ölçek olup, sosyal etkileşim, arkadaşlık ilişkileri, sosyal girişkenlik, kalabalık önünde rahat olabilme, gruba katılabilme ve sosyal destek/yardım sunabilme gibi boyutları içermektedir. 5’li likert tipi derecelendirme ölçeği olan SÖZYE’den yüksek puan almak sosyal öz yeterlilik algısının yüksek olduğunu ifade etmektedir. Sosyal Öz-Yeterlik Ölçeğinde yer alan ifadeler; “ Hiç güvenim yok (1)”, “Az güvenim var (2)”, “ Biraz güvenim var (3)”, “ Oldukça güvenim var (4)”, “ Tamamen güvenim var (5)” olarak derecelendirilmiştir. Likert tipi 1-5 aralığında kendimi bu durumda hiç güvenli hissedemem den tamamen güvende hissederime doğru sıralanan derecelendirme ile ölçek yüksek puanla sosyal öz yeterlik

algısının yüksekliğini belirlemektedir. Veri toplama aracının çalışma grubuna uygulanması sonucu Cronbach Alpha Katsayısı: .9462 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde aritmetik ortalama, standart sapma, vb. betimsel istatistik tekniklerinin yanı sıra ikili küme karşılaştırmalarında para metrik istatistik tekniklerinden Varyansları Eşit Bağımsız Gruplar için t-testi, ikiden fazla küme karşılaştırmalarında ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) tekniklerinden yararlanılmıştır. Varyans analizi sonucunda, “F testi”nin anlamlı olduğu durumlarda, “Tukey HSD” testi uygulanarak farklılığın kaynağı araştırılmıştır. Yapılan istatistiksel çözümlerinin tümünde, anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

5. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde veri toplama aracı ile toplanan verilerin çözümü sonucunda elde edilen bulgulara ve yorumlarına yer verilmiştir. Bulgular, araştırmanın amacıyla ilgili sorular bağlamında iki ana başlık altında sunulmuştur.

1.Öğretmen Adaylarının Sosyal Öz-Yeterlik Algı Puanları Dağılımları

Öğretmen adaylarının Sosyal öz-yeterlik algıları hakkında bir fikir edinebilmek amacıyla, ölçekten aldıkları puanların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Bulgular tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: Öğretmen Adaylarının Sosyal Öz-Yeterlik Algı Puanlarının Dağılımları

N	En Düşük Puan	En Yüksek Puan	Ortalama	Standart sapma	Varyans
449	1,32	5,00	3,58	,685	,469

Bu bulgu incelendiğinde, araştırma kapsamında yer alan öğretmen adaylarının Sosyal öz-yeterlik algıları ölçeğinden aldıkları puanlar açısından, en düşük puan 1,32, en yüksek puan 5,00, dir. Ortalamaları ise 3,58 dir. Sosyal Öz-Yeterlik Ölçeğinde yer alan ifadeler; “ Biraz güvenim var (3)”, ve “ Oldukça güvenim var (4)”, biçimindedir. Bu dereceleme dikkate alındığında, öğretmen adaylarının puanlarının orta düzeyde olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında yer alan öğretmen adaylarının, sosyal etkileşim, arkadaşlık ilişkileri, sosyal girişkenlik, kalabalık önünde rahat

olabilme, gruba katılabilme ve sosyal destek/yardım sunabilme gibi boyutlarda kapasitelerine ilişkin kendi yargılarının orta düzeyde olduğu görülmektedir. Bu durum geleceğin öğretmenleri için olumlu bir kazanım olarak düşünülemez. Bir durumla ilgili öz yeterlik algısı orta ve düşük olan bireylerin, bir işi başarmak için çaba göstermedikleri, olumsuzluklarla karşılaştıklarında kolay geri döndükleri, ısrarlı ve sabırlı olmadıkları düşünülebilir. Bir durumla ilgili öz yeterlik algısı yüksek olan bireylerin, bir işi başarmak için büyük çaba gösterdikleri, olumsuzluklarla karşılaştıklarında kolayca geri dönmedikleri, ısrarlı ve sabırlı oldukları araştırmalarla gösterilmiştir (Aşkar ve Umay, 2001).

2. Öğretmen Adaylarının Farklı Değişkenlere Göre Sosyal Öz-Yeterlik Algı Puanlarının Dağılımları

Bu çalışma kapsamında, cinsiyet, öğretmen adaylarının devam ettikleri program (branş), devam ettikleri sınıf ve mezun oldukları ortaöğretim program türü bir değişken olarak alınmıştır.

Öğretmen Adaylarının Cinsiyetlerine Göre Sosyal Öz-Yeterlik Algıları

Öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre Sosyal öz-yeterlik algıları açısından dağılımına ilişkin bulgular tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3: Öğretmen Adaylarının Cinsiyetlerine Göre Sosyal Öz-Yeterlik Algı Puanlarının Dağılımları

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	F	p
Kadın	310	3,63	,6684	,641	,424
Erkek	139	3,47	,7117		

Tablo 3’te görüldüğü gibi, öğretmen adaylarının sosyal öz yeterlik algı puanlarının ortalamaları cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde, cinsiyetin etkili bir faktör olmadığı görülmektedir.

Öğretmen Adaylarının Devam Ettikleri Programa Göre Sosyal Öz Yeterlik Algıları

Öğretmen adaylarının devam ettikleri programa göre Sosyal öz yeterlik algılarına ilişkin puanları arasında fark olup olmadığını saptamak üzere varyans analizi yapılması yoluna gidilmiştir. Programlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 4’de gösterilmektedir.

Tablo 4: Öğretmen Adaylarının Devam Ettikleri Programa Göre Sosyal Öz-Yeterlik Algı Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	30,192	3	10,064	24,865	,000
Gruplar içi	180,110	445	,405		
Toplam	210,301	448			

Tablo 4’de görülebileceği gibi, araştırma kapsamında yer alan öğretmen adaylarının Sosyal öz-yeterlik algıları ölçeğine ilişkin puanlarına uygulanan varyans analizi sonucunda $F=24,865$ değeri ($P<0,05$) bulunmuştur. Buna göre programlar arasında anlamlı bir farklılığın olduğu söylenebilir. Bu bulgu karşısında, Sosyal öz-yeterlik algıları puanları arasındaki anlamlı farklılığın hangi program ortalamaları arasında olduğunu belirlemek için Tukey HSD testine başvurulmuştur. Programlar arası karşılaştırmalara ilişkin sonuçlar tablo 5’de gösterilmektedir.

Tablo 5 Programlar Arası Karşılaştırmalara İlişkin Sonuçlar

Program	Karşılaştırılan Program	Ortalama Farklılık	Standart Hata	p
Sınıf öğ. (1)	2	-.1606	,085	,230
	3	,1047	,070	,438
	4	,9365*	,120	,000
Fen Bilgisi öğ. (2)	1	,1606	,085	,230
	3	,2653*	,087	,012
	4	1,0971*	,131	,000
Matematik öğ. (3)	1	-.1047	,070	,438
	2	-.2653*	,087	,012
	4	-.8318*	,122	,000
Bilgisayar ve Öğretim Tek. öğ. (4)	1	-.9365*	,120	,000
	2	-1,0971*	,131	,000
	3	-.8318*	,122	,000

Tablo 5’de ki bulgular incelendiğinde, araştırma kapsamında yer alan bireylerin Sosyal öz-yeterlik algıları açısından, Sınıf öğretmenliği ile Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri öğretmenliği programlarına devam eden öğretmen adayları arasında Sınıf öğretmenliği lehine anlamlı bir farklılık olduğu, Fen Bilgisi öğretmenliği ile Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri ve Matematik öğretmenliği programlarına devam eden öğretmen adayları arasında Fen Bilgisi öğretmenliği lehine anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır. Sınıf öğretmenliği ve Fen Bilgisi öğretmenliği programlarında öğrencilerin öz-yeterlik algılarının daha olumlu olduğu düşünülebilir. Bir düşünce olarak, Sınıf öğretmenliği ve Fen Bilgisi öğretmenliği programlarında öğretmen adaylarının, sosyal etkileşim,

kalabalık önünde rahat olabilme, gruba katılabilme, kulüp çalışmaları gibi boyutlarda kapasitelerinin gelişmesine yönelik etkinliklere programın içeriği doğrultusunda çok yer verildiği söylenebilir.

Öğretmen Adaylarının Devam Ettikleri Sınıfa Göre Sosyal Öz-Yeterlik Algıları

Öğretmen adaylarının devam ettikleri sınıfa göre sosyal öz-yeterlik algıları puan dağılımına ilişkin analiz sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: Öğretmen Adaylarının Sınıflarına Göre Sosyal Öz-Yeterlik Algı Puanlarına İlişkin Varyans Analizleri Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	7,882	3	2,627	5,776	,001
Gruplar içi	202,419	445	,455		
Toplam	210,301	448			

Tablo 6'da görülebileceği gibi, araştırma kapsamında yer alan öğretmen adaylarının Sosyal öz-yeterlik algıları ölçeğine ilişkin puanlarına uygulanan varyans analizi sonucunda $F=5,776$ değeri ($P<0,05$) bulunmuştur. Buna göre sınıflar arasında anlamlı bir farklılığın olduğu söylenebilir. Bu sonuç karşısında, Sosyal öz-yeterlik algıları puanları arasındaki anlamlı farklılığın hangi sınıf ortalamaları arasında olduğunu belirlemek için Tukey HSD testine başvurulmuştur. Sınıflar arası karşılaştırmalara ilişkin sonuçlar Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7: Sınıflar Arası Karşılaştırmalara İlişkin Sonuçlar

Sınıf	Karşılaştırılan Sınıf	Ortalama Farklılık	Standart Hata	P
1	2	-,1241	,111	,677
	3	-,3038*	,081	,001
	4	-,2780*	,085	,006
2	1	,1241	,111	,677
	3	-,1797	,110	,357
	4	-,1539	,113	,524
3	1	,3038*	,081	,001
	2	,1797	,110	,357
	4	2,575	,084	,990
4	1	,2780*	,085	,006
	2	,1539	,113	,524
	3	-2,575	,084	,990

Tablo 7'de ki bulgular incelendiğinde, araştırma kapsamında yer alan bireylerin sosyal öz-yeterlik algıları açısından, birinci sınıfta üç ve dördüncü sınıfa devam eden öğretmen adayları arasında üçüncü ve dördüncü sınıfa devam eden öğretmen adaylarının Sosyal öz-yeterlik algılamalarının daha olumlu olduğu düşünülebilir. Bu durum beklenen bir sonuçtur. Neden beklenilmektedir? Eğitim fakülteleri programları kapsamında adayların kendilerini tanımaları ve geliştirebilmelerine yönelik bireysel ve grupla çalışma yapabilecekleri etkinliklere çok yer verilmektedir. Programda yer alan derslerin, uygulama saatleri bulunmaktadır. Özellikle, Öğretmenlik Meslek Bilgisi dersleri kapsamında, uygulama saatlerinde adayların öz-yeterlik inançlarını geliştirebilmeleri önemli bir yer tutmaktadır.

Öğretmen Adaylarının Mezun Oldukları Ortaöğretim Programı Türüne Göre Sosyal Öz-Yeterlik Algıları

Öğretmen adaylarının mezun oldukları ortaöğretim programı türüne göre Sosyal öz-yeterlik algıları açısından dağılımına ilişkin bulgular Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8: Öğretmen Adaylarının Mezun Oldukları Ortaöğretim Program Türüne Göre Sosyal Öz-Yeterlik Algı Puanlarının Dağılımları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	5,846	6	,974	2,106	,051
Gruplar içi	204,455	442	,463		
Toplam	210,301	448			

Tablo 8'de görülebileceği gibi, araştırma kapsamında yer alan öğretmen adaylarının Sosyal öz-yeterlik algıları ölçeğine ilişkin puanlarına uygulanan varyans analizi sonucunda $F=2,106$ değeri ($P>0.05$) bulunmuştur. Buna göre öğretmen adaylarının mezun oldukları ortaöğretim program türleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Öğretmen adaylarının mezun oldukları ortaöğretim programları arasında anlamlı farklılığın çıkması beklenen bir sonuçtu ancak, farklı ortaöğretim program türleri öğretmen adaylarının Sosyal öz-yeterlik algılarının gelişmesinde etkili olmamıştır.

6. SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Sonuçlar

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırmada öğretmen adaylarının Sosyal öz-yeterlik algıları orta düzeydedir.

Öğretmen adaylarının, farklı değişkenlere göre Sosyal öz-yeterlik algıları açısından cinsiyet faktörünün etkili olmadığı görülmektedir.

Öğretmen adaylarının, farklı değişkenlere göre Sosyal öz-yeterlik algıları açısından devam ettikleri programın (branş) etkili bir faktör olduğu görülmektedir.

Sosyal öz-yeterlik algıları ortalamaları arasındaki anlamlı farklılıklara baktığımızda, Sınıf öğretmenliği programı ile Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri öğretmenliği programı ($p<0.05$) arasında ve Fen Bilgisi öğretmenliği ile Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri ve Matematik öğretmenliği arasında ($p<0.05$) anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir.

Öğretmen adaylarının, farklı değişkenlere göre Sosyal öz-yeterlik algıları açısından devam ettikleri sınıfın etkili bir faktör olduğu görülmektedir.

Sosyal öz-yeterlik algıları ortalamaları arasındaki anlamlı farklılıklara baktığımızda, birinci sınıfa devam eden öğretmen adayları ile üçüncü ve dördüncü sınıfa devam edenler arasında ($p<0.05$) arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir.

Öğretmen adaylarının, farklı değişkenlere göre Sosyal öz-yeterlik algıları açısından mezun olunan ortaöğretim programı türü faktörünün etkili olmadığı görülmektedir.

Öneriler

Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Eğitim Fakülteleri lisans öğrenimi süresince derslerde öğrenme-öğretme süreçlerinde uygulanacak öğretim modelleri, yaklaşımları belirlenirken, aynı zamanda öğretmen adaylarının Sosyal öz-yeterliklerinin de gelişmesini sağlayacak nitelikte olmasına dikkat edilmelidir.

Okulda, sınıflarda yarışma değil, işbirliği öne çıkarılmalıdır. Okul ve sınıf ortamında öğretmen adaylarının sosyal öz-yeterliklerini güçlü kılacak bireysel sosyal, eğitici boş zaman etkinlikleri, kulüp çalışmaları vb. uygulamalara yer verilmelidir.

Öğretmen adaylarının hizmet öncesi eğitiminde, kendi öğretmenlik yapacakları alanlarına ilişkin öz-yeterliklerinin kazanılıp kazanılmadığı konusunda dönütler alınmalıdır.

Eğitim Fakültesinde yer alan bütün bölümlerde, geleceğin öğretmen adaylarının olumlu kazanımlar edinebilmeleri için, sosyal etkileşim, arkadaşlık ilişkileri, sosyal girişkenlik, kalabalık önünde rahat olabilme, gruba katılabilme ve sosyal destek/yardım sunabilme gibi boyutlarda kapasitelerini geliştirebilmelerine yönelik okul içi okul dışı etkinliklere yer verilmelidir.

KAYNAKLAR

- Aşkar, P. ve Umay, A.** (2001). İlköğretim Matematik Öğretmenliği Öğrencilerinin Bilgisayarla İlgili Özyeterlik Algısı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 21.
- Bandura, A.** (1994). Self-efficacy. *Encyclopedia of Human Behavior*. (4), 71-81. (Edt. V.S.Ramachaudran). New York:Academic Press..
- Bıkmaz, F.** (2002). Fen Öğretiminde Öz-Yeterlik İnancı Ölçeği. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 1(2), 197-210.
- Bıkmaz, F.** (2004). Öz Yeterlik İnançları. *Eğitimde Bireysel Farklılıklar*. (Edt. Kuzgun,Y., Deryakulu, D.) Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Cüceloğlu, D.** (1993). *İnsan ve Davranışı*. Remzi Kitabevi.
- Kuzgun, Y.** (2000). *Meslek Danışmanlığı:Kuramlar,Uygulamalar*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- McCombs, B.** (1988). Motivational Skills Training: Combining Metacognitive, Cognitive and Affective Learning Strategies. *Learning and Study Strategies: Issues in Assessment, Instruction and Evaluation*. (Edt. Weinstein C., Ernest G., Patricia A.) Academic Pres.
- Özçelik, D. A.** (1989). *Test Hazırlama Kılavuzu*. İkinci Baskı. Ankara: ÖSYM Eğitim Yayınları 5.
- Özdamar, K.** (2002). *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi I*. Eskişehir.
- Palancı, M. ve Özbay, Y.** (2001). Sosyal Öz-Yeterlik Ölçeği, Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kaygı Problemlerini Açıklama ve Gidermeye Yönelik Oryantasyonlu Bir Yardım Modelinin Geliştirilmesi, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Trabzon.
- Palancı, M.** (2004). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kaygı Problemlerini Açıklama ve Gidermeye Yönelik Oryantasyonlu Bir Yardım Modelinin Geliştirilmesi, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Trabzon.
- Senemoğlu, N.** (2003). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*, Ankara: Gazi Kitabevi .